

12. Havrylytsiv, M. T. (2011). Administratyvno-pravovi zasady diialnosti orhaniv vykonavchoi vlady u sferi zabezpechennia pryrodookhoronnoi funktsii derzhavy. [Administrative and legal principles of the activities of executive authorities in the sphere of ensuring the nature protection function of the state]. Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07. 20.[in Ukrainian].
13. Pryroda — tlumachennia. [Nature is an interpretation]. Retrieved from: <https://goroh.pp.ua/> [in Ukrainian].
14. Kovalenko, L. P. (2011). Vydy ob'ektiv. administratyvno-pravovoi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha. [Types of objects. administrative and legal protection of the natural environment]. Problemy zakonnosti. Vyp.76. 87-95. [in Ukrainian].
15. Sviatokho, N. V. (2010). Otsinka efektyvnosti vytrat na pryrodookhoronnu diialnist promysloвого pidpriemstva. [Evaluation of the effectiveness of costs for environmental protection activities of an industrial enterprise]. Avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.04. 19. [in Ukrainian].
16. Sovhira, S. V. (2011). Metodolohiia pryrodookhoronnoi diialnosti. [Methodology of environmental protection activities]. Visnyk Cherkaskoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky. № 196. Ch. II. 158– 161. [in Ukrainian].
17. Sovhira, S. V., & Honcharenko, H. Ye., & Liulenko S. O. (2011). Tekhnolohiia ta orhanizatsiia pryrodookhoronnykh robit. [Technology and organization of environmental protection works]. Pidruchnyk. 319. [in Ukrainian].
18. Samoliuk V. Y. (2002). Rehuliuвання pryrodookhoronnoi diialnosti v rehioni na osnovi systemnoi otsinky yii intensyvnosti. [Regulation of environmental protection activities in the region based on a systematic assessment of its intensity]. avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.08.01. 19. [in Ukrainian].
19. Khimich, O. M. (2005). Zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky administratyvno-pravovymy zakhodamy, yaki zastosovuiutsia militsiieiu. [Ensuring environmental safety by administrative and legal measures applied by the police]. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07. 175. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 11.05.2021

УДК 343.2

Сидоренко Сергій Григорович,
здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук
ПНЗ «Університет сучасних знань»

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЩОДО ПОШУКУ ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН

У даній статті здійснено компаративістський аналіз міжнародної практики розшуку осіб зниклих безвісти за особливих обставин.

Автором досліджено практику країн, які на своїй території мали збройні конфлікти чи війни: Німеччина, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Чорногорія, Сербія.

Акцентовано увагу, що важливе місце в здійсненні розшуку осіб зниклих безвісти за особливих умов є: створення та ефективна діяльність спеціального профільного органу в системі органів виконавчої влади, до компетенції якого безпосередньо належали б функції розшуку дано категорії осіб; міжнародної співпраці та налагодження взаємодії в системі державних органів країни; організація та здійснення комплексу ідентифікаційних засобів тощо.

Відзначено, що влада несе основну відповідальність за з'ясування долі та місцезнаходження зниклих безвісти. Допоміжну роль в результативності заходів по розшуку зниклих безвісти осіб за особливих умов відіграють міжнародні організації, які співпрацюють з країнами та членами сімей (представниками) осіб зниклих безвісти.

Також наголошено, що в питаннях розшуку зниклих безвісти осіб за особливих умов необхідно розвивати регіональну політику.

Важливу роль відіграють міжнародні організації, які вживають наступні заходи: заохочення та допомога органам влади у встановленні долі та місця перебування людей, які вважаються зниклими безвісти, а також у діалозі та обміні інформацією; підтримка сімей зниклих безвісти осіб, головним чином шляхом допомоги їм у створенні асоціацій, розвитку їхніх комунікаційних та лобістських можливостей та надання психосоціальної допомоги; допомога органам влади у визначенні потреб сімей та вирішенні їхніх юридичних та адміністративних прав; заохочення та допомога Червоному Хресту та іншим місцевим партнерам у зміцненні їх спроможності взаємодіяти з родинами зниклих безвісти та підтримувати їх; підвищення обізнаності міжнародної спільноти з питань зниклих безвісти та права їхніх сімей знати та отримання підтримки міжнародної спільноти; надання технічних консультацій і підтримки в галузі криміналістики, управління даними про зниклих безвісти та правової бази.

Ключові слова: зникла безвісти особа, збройний конфлікт, розшук, компаративістика, міжнародний досвід, Німеччина, Чорногорія, Сербія, Косово, Боснія і Герцеговина, моніторинг, розслідування, особливі умови, військовий стан, війна.

Sydorenko S. INTERNATIONAL EXPERIENCE IN FINDING MISSING PERSONS UNDER SPECIAL CIRCUMSTANCES

Випуск 10. Спецвипуск. 2021

This article provides a comparative analysis of the international practice of searching for missing persons under special circumstances.

The author studied the practice of countries that had armed conflicts or wars on their territory: Germany, Bosnia and Herzegovina, Croatia, Montenegro, Serbia.

It was emphasized that an important place in the implementation of the search for missing persons under special conditions is: the creation and effective operation of a special specialized body in the system of executive authorities, to whose competence the functions of searching for a given category of persons would directly belong; international cooperation and establishment of cooperation in the system of state bodies of the country; organization and implementation of a complex of identification means, etc.

It was noted that the authorities bear the main responsibility for finding out the fate and location of the missing persons. International organizations that cooperate with countries and family members (representatives) of missing persons play an auxiliary role in the effectiveness of measures to search for missing persons under special conditions.

It was also emphasized that it is necessary to develop a regional policy in the search for missing persons under special conditions.

An important role is played by international organizations, which take the following measures: encouraging and assisting the authorities in establishing the fate and whereabouts of people who are considered missing, as well as in dialogue and exchange of information; supporting the families of missing persons, mainly by helping them to create associations, developing their communication and lobbying capabilities and providing psychosocial assistance; assistance to authorities in determining the needs of families and resolving their legal and administrative rights; encouraging and assisting the Red Cross and other local partners to strengthen their capacity to engage with and support families of the missing; raising the awareness of the international community on the issues of missing persons and the right of their families to know and receiving the support of the international community; provision of technical advice and support in the field of forensics, management of data on missing persons and the legal framework.

Keywords: missing person, armed conflict, search, comparative studies, international experience, Germany, Montenegro, Serbia, Kosovo, Bosnia and Herzegovina, monitoring, investigation, special conditions, martial law, war.

Постановка проблеми. Розшук зниклих безвісти за особливих обставин осіб здійснюється у всі країнах-учасниках ООН на основ керівних принципів, що покладено в основу даної процедури. Так, ООН виокремлює керівні принципи пошуку зниклих осіб, які ґрунтуються на Міжнародній конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень та інших відповідних міжнародних документах. Вони також враховують досвід інших міжнародних організацій і різних країн світу. Вони визначають механізми, процедури та методи виконання правового обов'язку щодо розшуку зниклих безвісти.

Керівні принципи розшуку зниклих безвісти: розшук зниклої особи повинен проводитися за умови, що вона жива; обшук повинен поважати людську гідність; пошук має регулюватися державною політикою; пошук повинен здійснюватися диференційованим підходом; обшук має поважати право на участь; пошук слід починати без зволікань; обшук є постійним обов'язком; пошук повинен проводитися на основі комплексної стратегії; пошук повинен враховувати особливу вразливість мігрантів; пошук повинен бути організований ефективно; пошук повинен використовувати інформацію належним чином; пошук повинен бути скоординованим; обшук і кримінальне розслідування повинні бути взаємопов'язані; обшук слід проводити безпечно; обшук має бути незалежним і неупередженим; обшук повинен регулюватися публічними протоколами [1]. Дані принципи є основоположними керівними засадами, які покладено в основу і в норми національного законодавства щодо розшуку зниклих безвісти за особливих обставин осіб.

Розкриття питання дослідженню міжнародного досвіду щодо пошуку зниклих безвісти за особливих обставин можливо лише на прикладі тих країн, які були стороною війни. При тому з огляду на відсутність строку давності даних категорій справ практика розшуку даних осіб має довготривалий характер. Наведемо приклади деяких країн та особливості розшуку ними осіб, які вважаються безвісти зниклими за особливих обставин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Не дивлячись на актуальність та важливість визначеної проблематики досліджуване питання не було репрезентовано на науковому рівні.

Мета статті – на основі міжнародної практики проаналізувати проблему розшуку осіб зниклих безвісти за особливих обставин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з країн, яка має довготривалий досвід розшуку безвісти зниклих осіб в умовах особливого періоду, в даному випадку війни, є Німеччина. Після Другої світової війни близько 1,3 млн німців все ще вважаються зниклими безвісти. В Німеччині питаннями розшуку даної категорії осіб займаються міжнародні організації – Служба розшуку Червоного Хреста Німеччини та Міністерство внутрішніх справ ФРН. Принагідно зазначимо, що впродовж 2019-2020 років Служба розшуку Червоного Хреста Німеччини отримала 10 091 запитів щодо розшуку безвісти зниклих осіб під час війни [2].

Розшук зниклих безвісти осіб під час війни здійснюється за однойменним реєстром, в якому станом на кінець 2020 року міститься близько 20 млн осіб.

Особливої уваги потребує проблема розшуку дітей, які були переміщені (вивезені) закордон без належного супроводу під час особливого періоду. Дані проблеми продиктовані наступними чинниками:

1) неможливо точно кількісно оцінити явище зниклих дітей без супроводу в ЄС через відсутність ідентифікаційних даних. Багато держав-членів ЄС не мають достовірні або повні дані про зниклих без супроводу неповнолітніх. Найбільша кількість зниклих неповнолітніх під час дії особливого періоду в

Афганістані, Марокко та Алжирі;

2) відсутність розробленої та ефективної процедури ідентифікації неповнолітніх, які не мають документів та перетинають державний кордон, наприклад, відсутній порядок та правила яким чином ідентифікувати неповнолітнього, який перетинає кордон без супроводу в особливий період, яким чином і коли необхідно оголошувати неповнолітнього зниклим безвісти, правила щодо того, хто несе відповідальність за повідомлення зникнення та для попередження (на національному рівні та транскордонні), а також правила щодо того, хто відповідає за подальші дії в інтересах даної категорії осіб.

Одним з найбільших збройних конфліктів ХХ ст. була війна на Балканах. За оцінками міжнародних організацій - 40 000 осіб зникли безвісти внаслідок конфліктів у колишній Югославії. З цієї кількості приблизно 30 000 осіб зникли безвісти в Боснії і Герцеговині, близько 6 500 осіб зникли безвісти під час конфлікту в Хорватії та приблизно 4 500 осіб зникли безвісти під час конфлікту в Косово. Сьогодні 70% із 40 тисяч осіб, які зникли безвісти під час регіонального конфлікту, розпізнано.

В Боснії і Герцеговині для розшуку зниклих безвісти осіб створений Інститут зниклих безвісти. Більшість людей, яких вважають зниклими безвісти в Хорватії, були чоловіками, але серед них також були жінки і діти. Перші зникнення на території Хорватії під час війни стосувалися групи боснійських громадян, які влітку 1992 року намагалися потрапити з Карловаца та інших хорватських міст до районів Біхач, Казин і Велика Кладуша на північному заході Боснії та Герцеговини.

Країною, яка найбільш тісно співпрацює з Інститутом зниклих безвісти Боснії є Хорватія.

У Хорватії питаннями розшуку зниклих безвісти осіб за умов війни займають Управління у справах затриманих і зниклих безвісти Хорватії при Міністерстві у справах сім'ї, ветеранів і солідарності поколінь уряду Республіки Хорватія. За 2016-2019 рр. в рамках взаємодії між Боснійським інститутом та Міністерством у справах сім'ї, ветеранів і солідарності поколінь уряду Республіки Хорватія отримала останки 17 хорватських громадян, знайдених у Боснії та Герцеговині після війни на Балканах. При цьому за даними Управління у справах затриманих і зниклих безвісти Хорватії, в результаті конфлікту в Хорватії 1991-1995 років зникли безвісти більше 6 тисяч осіб. Управління повідомляє, що з 1995 року по грудень 2016 року було ексгумовано 5077 тіл і ідентифіковано 4163.

У Хорватії запроваджено різноманітні заходи щодо пошуку осіб, які зникли безвісти під час збройного конфлікту 1991–1995 років у колишній Югославії. У ряді випадків це дало конкретні результати: було знайдено та ідентифіковано численні тіла загиблих. Родини зниклих безвісти та громадянське суспільство відіграли важливу роль у розкритті справ про зниклих безвісти.

У 2017 році Хорватія та Боснія і Герцеговина підписали протокол про співпрацю у справах зниклих безвісти. За умовами меморандуму Боснійський інститут зниклих безвісти може лише бути спостерігачем при проведенні незалежних розкопок ймовірних поховань у Хорватії.

Хорватія створила інституційну основу для переслідування та судового розгляду воєнних злочинів, скоєних під час конфлікту. Є чотири спеціалізовані департаменти в окружних судах у Осієку, Рієці, Спліті та Загребі та чотири місцевих офіси державного прокурора в тих самих містах, які містять відділи, присвячені судовому переслідуванню військових злочинців. Крім того, у 2011 році Міністерство юстиції прийняло Стратегію розслідування та переслідування військових злочинів, скоєних у 1991-1995 роках. Крім того, в Офісі державного прокурора створено базу даних про всі зареєстровані випадки військових злочинів.

Оскільки свідки та докази військових злочинів, а також деякі з обвинувачених розкидані по країнах, які беруть участь у конфлікті, було прийнято офіційні заходи для посилення співпраці між відповідними органами прокуратури в регіоні, що є ініціативою, яка заслуговує на похвалу. Угоди про співпрацю були підписані Державною прокуратурою Хорватії з прокурором Сербії з військових злочинів 13 червня 2006 року та з державним прокурором Чорногорії 28 червня 2006 року.

Подібним чином у 2013 році було підписано Протокол між Державною прокуратурою Республіки Хорватія та Прокуратурою Боснії та Герцеговини про співпрацю у переслідуванні осіб, які вчинили військові злочини, злочини проти людства та геноцид [3].

Хорватія прийняла Закон про права хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їхніх сімей, а також Закон про захист військових і цивільних інвалідів війни. Закони встановлюють щомісячну стипендію загиблим та сім'ям, хоча були відзначені відмінності щодо пільг, які отримують сім'ї ветеранів на відміну від сімей цивільних. Налагоджено систему психосоціальної допомоги сім'ям зниклих безвісти. Крім того, Хорватія прийняла Закон про відповідальність Республіки Хорватія за шкоду, заподіяну членами хорватської армії та поліції під час виконання службових обов'язків під час Вітчизняної війни, який регулює відповідальність Хорватії за шкоду, заподіяну в цей період. Проте проблеми з його виконанням призвели до відхилення більшості позовів, за винятком випадків, коли кримінальна відповідальність вже була встановлена [3].

Окрім того, Хорватія при здійсненні розшуку безвісти зниклих осіб за особливих умов тісно співпрацює з Міжнародною комісією з питань зниклих безвісти і Міністерством у справах сім'ї, ветеранів і солідарності поколінь уряду Республіки Хорватія. В межах даної взаємодії реалізується спільний проект, який спрямований на вирішення збільшеної кількості випадків зниклих безвісти внаслідок військових конфліктів; спрямування спільних зусиль з ідентифікації останків; визначення ДНК осіб, зниклих безвісти внаслідок збройних конфліктів у країнах, створених на території колишньої Югославії.

29 серпня 2014 року Боснія і Герцеговина, Хорватія, Чорногорія та Сербія підписали Декларацію про роль держави у вирішенні питання осіб, які зникли безвісти внаслідок збройних конфліктів і порушення прав людини. Робоча група підкреслює головну відповідальність держав у вирішенні проблеми зниклих безвісти з метою гарантування прав жертв. У Декларації також наголошується на необхідності співпраці між урядами та міжнародними та іншими організаціями у процесі встановлення місця перебування зниклих безвісти осіб [4].

За умовами даної Декларації для розшуку безвісти зниклих осіб дозволено використання наступних юридичних інструментів:

1) сім'ям та представникам установ, відповідальних за розшук зниклих осіб з республік, які є сторонами Декларації дозволено бути присутніми під час ексгумації, якщо вважається, що їхня присутність може сприяти з'ясуванню долі або місцезнаходження зниклих осіб;

2) створена електронна база даних осіб, зниклих безвісти, яка містить усі відповідні дані щодо осіб, зниклих безвісти, включно з даними про смерть;

3) використовувати сучасні методи судово-медичної експертизи, включаючи тестування ДНК і системи даних, як оптимальний спосіб ідентифікації зниклих безвісти та захисту прав сімей, що вижили.

В Республіці Чорногорія питаннями розшуку зниклих безвісти осіб за особливих умов займається Чорногорська комісія з питань зниклих безвісти, Управління поліції Чорногорського центру судово-медичної експертизи за участю Міжнародної комісії з питань зниклих безвісти.

Розшук зниклих безвісти осіб за умов збройного конфлікту на території колишньої Югославії торкнувся і Сербії.

Проблемою розшуку зниклих безвісти осіб внаслідок війни в Сербії віднесено о компетенції Урядової комісії Сербії з питань зниклих безвісти. Даний орган займається обміном інформації, наданням допомоги у пошуку, ексгумації останків, залучення громадських організацій, які представляють родини зниклих безвісти, сприяють поверненню та ідентифікації зниклих безвісти осіб, пов'язаних з конфліктом у Косово, після виявлення поховань в Південній Сербії.

До кінця конфлікту в Косово в червні 1999 року, за оцінками, від 4400 до 4500 осіб вважалися зниклими безвісти. Сьогодні близько 1700 вважаються зниклими безвісти. З 1999 року Міжнародна організація розшуку безвісти зниклих осіб займається питанням осіб, зниклих безвісти внаслідок конфлікту в Косово, а з 2003 року вона надає допомогу Косову шляхом ідентифікації на основі ДНК, спочатку у співпраці з Місією ООН у Косово (UNMIK), а з грудня 2008 року у співпраці з Місією Європейського Союзу з питань верховенства права (EULEX). З 2001 року Міжнародна організація розшуку безвісти зниклих осіб також надає технічну допомогу уряду у пошуку, розшуку та ідентифікації осіб, зниклих безвісти під час конфлікту в Косово. На сьогоднішній день Міжнародна організація розшуку безвісти зниклих осіб надала звіт про ідентифікацію ДНК Сербії, ЮНМІК і пізніше EULEX, в яких достовірно зазначено 2466 зниклих безвісти осіб.

Робота Міжнародної організації з розшуку безвісти зниклих осіб у Косово зосереджена на забезпеченні повного застосування стандартів прозорості та прав людини під час визначення долі та місцезнаходження зниклих безвісти та підтримці зусиль з покращення діалогу між Белградом і Приштиною та працював над розвитком спроможності Урядової комісії Косово з питань зниклих безвісти (GCMR).

Висновки. Узагальнюючи вище викладене, слід сказати, що дійсно роль та значення державних органів щодо розшуку безвісти зниклих осіб за особливих умов не неоціненною. Влада несе основну відповідальність за з'ясування долі та місцезнаходження зниклих безвісти. Згідно з міжнародним гуманітарним правом і міжнародним правом прав людини, сім'я зниклої безвісти особи має право бути поінформованою про долю та місцезнаходження зниклого безвісти родича («право знати»). Основну відповідальність за надання відповідей несуть влада та колишні учасники конфлікту в регіоні.

Втім, важливу роль відіграють міжнародні організації, які вживають наступні заходи: заохочення та допомога органам влади у встановленні долі та місця перебування людей, які вважаються зниклими безвісти, а також у діалозі та обміні інформацією; підтримка сімей зниклих безвісти осіб, головним чином шляхом допомоги їм у створенні асоціацій, розвитку їхніх комунікаційних та лобістських можливостей та надання психосоціальної допомоги; допомога органам влади у визначенні потреб сімей та вирішенні їхніх юридичних та адміністративних прав; заохочення та допомога Червоному Хресту та іншим місцевим партнерам у зміцненні їх спроможності взаємодіяти з родинами зниклих безвісти та підтримувати їх; підвищення обізнаності міжнародної спільноти з питань зниклих безвісти та права їхніх сімей знати та отримання підтримки міжнародної спільноти; надання технічних консультацій і підтримки в галузі криміналістики, управління даними про зниклих безвісти та правової бази.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Guiding principles for the search for disappeared persons. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/legal-standards-and-guidelines/guiding-principles-search-disappeared-persons>
2. German Red Cross under time pressure to find World War II missing. URL: <https://www.aa.com.tr/en/europe/german-red-cross-under-time-pressure-to-find-world-war-ii-missing/1960713>
3. Preliminary Observations from the Official Visit to Croatia by the Special Rapporteur on the Promotion of Truth, Justice, Reparation and Guarantees of Non-Recurrence, Mr. Fabián Salvioli. URL:

<https://www.ohchr.org/en/taxonomy/term/986?page=1>

4. Croatia, Clarifying the Fate of Missing Persons. URL: <https://ihl-in-action.icrc.org/case-study/croatia-clarifying-fate-missing-persons>

REFERENCES:

1. Guiding principles for the search for disappeared persons. (2019, August 28). Retrieved from: <https://www.ohchr.org/en/documents/legal-standards-and-guidelines/guiding-principles-search-disappeared-persons> [in English].

2. German Red Cross under time pressure to find World War II missing. (2020, September 2). Retrieved from: <https://www.aa.com.tr/en/europe/german-red-cross-under-time-pressure-to-find-world-war-ii-missing/1960713> [in English].

3. Preliminary Observations from the Official Visit to Croatia by the Special Rapporteur on the Promotion of Truth, Justice, Reparation and Guarantees of Non-Recurrence, Mr. Fabián Salvioli. (2021). Retrieved from: <https://www.ohchr.org/en/taxonomy/term/986?page=1> [in English].

4. Croatia, Clarifying the Fate of Missing Persons. (2022)iu Retrieved from: <https://ihl-in-action.icrc.org/case-study/croatia-clarifying-fate-missing-persons> [in English].

Стаття надійшла до редакції: 12.05.2021